

УДК 005.334

М. В. Колдовський, канд. екон. наук, Севастопольський інститут банківської справи Української академії банківської справи НБУ

ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ

У статті розглянуто сучасну систему та суб'єкти фінансового моніторингу в Україні. Проаналізовано проблеми взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу, а також запропоновано шляхи щодо вдосконалення взаємодії.

Ключові слова: фінансовий моніторинг, легалізація доходів, банк, Державний комітет фінансового моніторингу.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку відносин у системі фінансового моніторингу України існують певні протиріччя у взаємовідносинах між суб'єктами фінансового моніторингу. Як правило, між рівнями державного та первинного фінансового моніторингу, що виявляються в конфлікті інтересів суб'єкта первинного фінансового моніторингу. З одного боку, потрібно виконувати роль контролера фінансових операцій своїх клієнтів, а з іншого – ризикові клієнти можуть володіти значною часткою у структурі суб'єкта первинного фінансового моніторингу. Для різних суб'єктів первинного фінансового моніторингу можуть пред'являтися різні вимоги з боку контролюючих суб'єктів державного рівня фінансового моніторингу. Проаналізуємо та виявимо недоліки та існуючі протиріччя між суб'єктами фінансового моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, займаються досить тривалий час як вітчизняні, так і іноземні вчені. Серед них такі як В. Коваленко, С. Дмитров, С. Гуржій, В. Рисін та інші. Однак науковці, як правило, не приділяють достатньо уваги проблемам взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу, займаючись або ж внутрішньою проблематикою проведення фінансового моніторингу за суб'єктами первинного фінансового моніторингу, приділяючи значну частину уваги банківському сектору, та проведення фінансового моніторингу на державному рівні тощо.

Мета статті – проаналізувати сучасний стан взаємодії між суб'єктами фінансового моніторингу, виявити існуючі протиріччя та запропонувати можливі рішення.

Виклад основного матеріалу. Розгляд взаємодії суб'єктів фінансового моніторингу доцільно розпочати з оцінки самої системи фінансового моніторингу. Відповідно до Закону України “Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом” (далі – Базовий закон), система фінансового моніторингу складається з двох рівнів – первинного та державного. До суб'єктів первинного фінансового моніторингу належать (далі – суб'єкт первинного ФМ) [2]:

1. Банки, страховики (перестраховики), кредитні спілки, ломбарди та інші фінансові установи.
2. Платіжні організації, члени платіжних систем, еквайрингові та клірингові установи.
3. Товарні, фондові та інші біржі.
4. Професійні учасники ринку цінних паперів.
5. Компанії з управління активами.
6. Оператори поштового зв'язку, інші установи, які проводять фінансові операції з переказу коштів.
7. Філії або представництва іноземних суб'єктів господарської діяльності, які надають фінансові послуги на території України.
8. Спеціально визначені суб'єкти первинного фінансового моніторингу:
 - суб'єкти підприємницької діяльності, які надають посередницькі послуги під час здійснення операцій з купівлі-продажу нерухомого майна;
 - суб'єкти господарювання, які здійснюють торгівлю за готівку дорогоцінними металами і дорогоцінним камінням та виробами з них, якщо сума фінансової операції дорівнює чи перевищує суму, визначену Базовим законом;
 - суб'єкти господарювання, які проводять лотереї та азартні ігри, у тому числі казино, електронне (віртуальне) казино;
 - нотаріуси, адвокати, аудиторів, аудиторські фірми, фізичні особи – підприємці, які надають послуги з бухгалтерського обліку, суб'єкти господарювання, що надають юридичні послуги;
 - фізичні особи – підприємці та юридичні особи, які проводять фінансові операції з товарами (виконують роботи, надають послуги) за готівку за умови, що сума такої фінансової операції дорівнює чи перевищує суму і у випадках, передбачених Базовим законом.
9. Інші юридичні особи, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами, але надають окремі фінансові послуги [2].

Суб'єктами державного фінансового моніторингу (далі – суб'єкт державного ФМ) є: Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство юстиції України, Міністерство транспорту та зв'язку України, Міністерство економіки України, Державна комісія з

цінних паперів та фондового ринку, Державна комісія з регулювання ринків фінансових послуг України. Окремо слід відмітити спеціально уповноважений орган з проведення фінансового моніторингу [2].

Концептуальна схема системи фінансового моніторингу зображена на рис. 1.

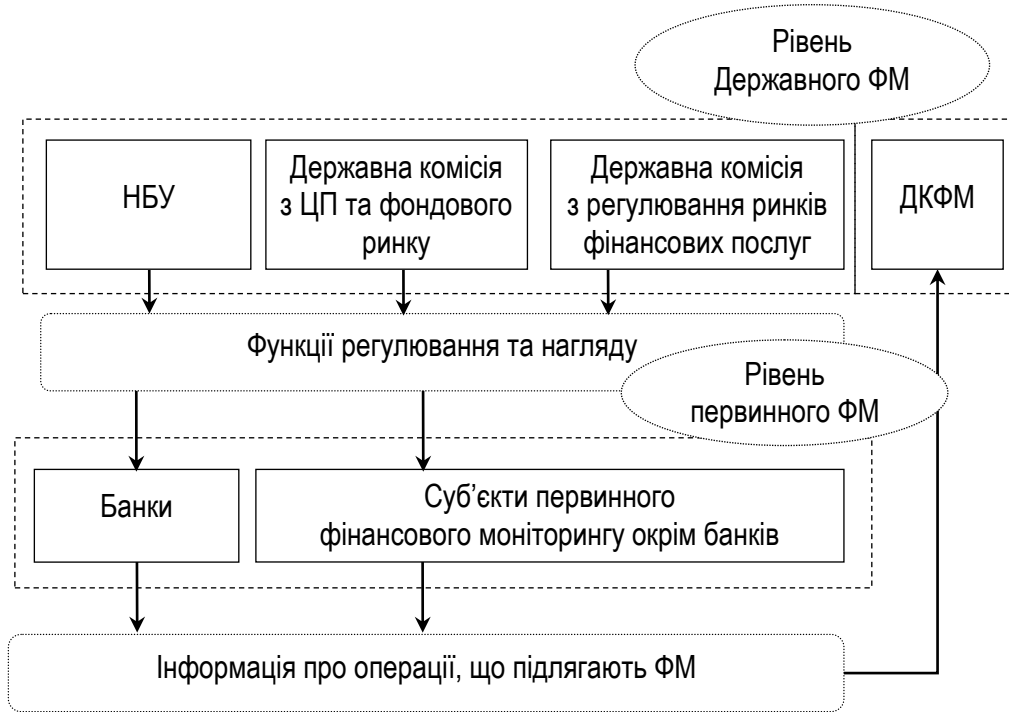

Рис. 1. Дворівнева система фінансового моніторингу в Україні [1]

Банків дещо відокремлено у рівні первинного фінансового моніторингу у зв'язку із більшою ваговою часткою всіх операцій, що проходять через банки серед усіх суб'єктів первинного ФМ.

Якщо описати механізм функціонування системи фінансового моніторингу в Україні, то до державного ФМ віднесено функції регулювання та нагляду, що і зображено на рис. 1, кожен із органів за своїм сектором первинного рівня ФМ. Інформація щодо фінансових операцій подається в установлені строки до спеціально уповноваженого органу – Державного комітету фінансового моніторингу (або ДКФМ), який, на відміну від інших суб'єктів державного ФМ, не займається здійсненням функцій регулювання та нагляду.

Повноваження суб'єктів державного ФМ визначені статтею 14 Базового закону. Згідно із даною статтею вони зобов'язані [2]:

- здійснювати нагляд у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму за діяльністю відповідних суб'єктів первинного ФМ;

- забезпечувати надання методологічної, методичної та іншої допомоги суб'єктам первинного ФМ у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- здійснювати регулювання та нагляд з урахуванням політики, процедур та систем контролю, оцінки ризиків у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму з метою визначення відповідності заходів, що здійснюються суб'єктами первинного фінансового моніторингу, та зменшення ризиків під час діяльності таких суб'єктів у цій сфері;
- вимагати від суб'єктів первинного ФМ виконання вимог законодавства, що регулює відносини у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму;
- проводити перевірку організації професійної підготовки працівників та керівників підрозділів, відповідальних за проведення фінансового моніторингу;
- інформувати спеціально уповноважений орган з метою виконання покладених на нього завдань про виявлені порушення законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму суб'єктами первинного фінансового моніторингу та заходи, вжиті для їх усунення;
- щорічно надавати спеціально уповноваженому органу узагальнену інформацію про дотримання суб'єктами первинного ФМ, за якими вони здійснюють функції регулювання і нагляду, вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму, у тому числі про виявлені порушення та заходи, вжиті для їх усунення;
- забезпечувати зберігання інформації, що надійшла від суб'єктів первинного та державного ФМ і правоохоронних органів;
- погоджувати зі спеціально уповноваженим органом проекти будь-яких нормативно-правових актів з питань, пов'язаних з виконанням вимог Базового закону;
- подавати спеціально уповноваженому органу інформацію, зокрема документи, необхідні для виконання покладених на нього завдань (за винятком інформації про особисте життя громадян), у порядку, визначеному законодавством;
- вживати, відповідно до законодавства, заходів щодо перевірки бездоганної ділової репутації осіб, які здійснюють управління та контроль суб'єктів первинного ФМ;

- вживати, відповідно до законодавства, заходів для недопущення до управління суб'єктами первинного ФМ, прямої чи опосередкованої істотної участі у таких суб'єктах осіб, які мають непогашену або не зняту в установленому законом порядку судимість за корисливі злочини або тероризм;
- у випадках, установлених законодавством, вживати заходів для недопущення формування статутних фондів відповідних суб'єктів первинного ФМ за рахунок коштів, джерела походження яких неможливо підтвердити;
- використовувати інформацію спеціально уповноваженого органу щодо ознак порушення суб'єктами первинного ФМ вимог законодавства у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму для встановлення наявності відповідних порушень.

Відповідно до наведеної вище системи ФМ (див. рис. 1) в Україні, збором узагальнених матеріалів та формуванням відповідних справ щодо операцій, що підлягають ФМ, займається ДКФМ, у той же час функції регулювання та нагляду розподілено між іншими суб'єктами державного ФМ, що призводить до певного дисбалансу у вимогах суб'єктів державного ФМ до суб'єктів первинного ФМ. Так, Національний банк України має досить жорсткі і чіткі вимоги до банківського сектору, в той же час такого не можна сказати про інших суб'єктів державного ФМ. Вирішенням даної проблеми може бути створення координуючого комітету під головуванням ДКФМ або Національного банку країни щодо вимог суб'єктів державного ФМ до відповідних суб'єктів первинного ФМ, звичайно з урахуванням специфіки роботи суб'єктів первинного ФМ.

Базовий закон розподіляє операції, що можуть підлягати фінансовому моніторингу, на: обов'язковий фінансовий моніторинг та внутрішній фінансовий моніторинг. До перших потрібно віднести операції, які мають чітко визначені ознаки, до другого типу операцій, як правило, відносяться операції, що не мають чітких ознак, і рішення щодо даних типів операцій потрібно приймати суб'єкту первинного ФМ самостійно. Якщо звернутися до шостої статті Базового закону, яка визначає права та обов'язки суб'єктів первинного ФМ, можна відмітити, що виникають деякі протиріччя при визначенні фінансової операції, яка відноситься до внутрішнього фінансового моніторингу. Так, суб'єкту первинного ФМ пропонується повідомляти про операції, що належать до внутрішнього фінансового моніторингу, у випадку, "...якщо є достатні підстави підозрювати, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шля-

хом...” [2], однак поняття “достатніх підстав” для суб’єкта не розкрито, що може призвести до певних зловживань з боку суб’єкта первинного ФМ. Зловживання можуть проявлятися у вигляді неповідомлення ДКФМ про підозрілі операції. Як правило, таке відбувається, коли клієнт суб’єкта первинного ФМ насправді є його власником або ж має значну частку в капіталі. Яскравим прикладом можуть бути невеликі банки, які, на відміну від системних, обслуговують лише декількох клієнтів.

На наш погляд, допомогти вирішенню проблеми в ситуації з банками допоможуть більш жорсткі вимоги до початкового капіталу банку або ж вимоги щодо банків, які можуть обслуговувати ризикових, з точки зору легалізації доходів, клієнтів. У випадку, коли репутація банку буде важливішою за 1–2 клієнтів, можна буде говорити про ефективність внутрішнього фінансового моніторингу, чого, на жаль, на даному етапі розвитку системи ФМ в Україні немає. Аналогічні вимоги можна застосувати і до інших суб’єктів первинного ФМ.

Висновки. Непорозуміння між суб’єктами ФМ може призводити до певного дисонансу в системі ФМ в Україні. Різні вимоги до різних суб’єктів первинного фінансового моніторингу слід вирішувати координацією дій між суб’єктами державного ФМ, а ризики неповідомлення про фінансові операції суб’єктами первинного ФМ слід вирішувати більш жорсткими вимогами до суб’єктів первинного ФМ, які обслуговують ризикових, з точки зору легалізації доходів, клієнтів.

Список літератури

1. Колдовський М. В. Діяльність банків з протидії легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом : дис. ... канд. екон. наук: 08.00.08 / Колдовський Микола Васильович. – Суми, 2009. – 235 с.
2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом [Електронний ресурс] : Закон України від 28.11.2002 № 249-15. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=249-15>.
Отримано 14.08.2012

Summary

The article reviews the current system and financial monitoring entities in Ukraine. The problems of interaction of financial monitoring, and suggested ways to improve interaction.

Колдовський, М.В. Проблеми взаємодії суб’єктів фінансового моніторингу в системі фінансового моніторингу України / М.В. Колдовський // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць / ДВНЗ "УАБС НБУ". – Суми, 2012. – Вип. 35. – С. 111-116.